

Razapeti Miškina

ZVONIMIR PAVLEK

1. Uvod

Moj bratić Pajo Kanižaj često je praznike provodio kod mene, u našoj kući gdje je imao prilike, kao i ja, iz prve ruke slušati detalje iz života Mihovila Pavleka Miškine.¹ Neki su nepoznati, a neki su objavljivani izvan konteksta i zato mi je palo na pamet da osobno, kao Miškinin unuk pišem o tome. Povod je zapravo bila polemika objavljena krajem 2012. godine u *Glasi Podravine* (Hrvoje Petrić - Stjepan Mraz). Isâm sam dobio dojam da tu nešto manjka pa se može stvoriti kriva percepcija. To me još više potaknulo da svoja saznanja sistematiziram u pregled koji bi za čitatelje mogao biti zanimljiv. Kao član Miškinine obitelji mogu iznijeti ono o čemu se u kući pričalo, kako su to doživjeli njegova djeca i snahe, a što nije zabilježio ni sâm Kulundžić u sklopu Miškininih sabranih dijela (Koprivnica, 1968. godine).

Hrvoja znam kao vrijednog povjesničara, međutim, kad je naveo citat samo jednog ustaše, onda se prosječni čitatelj može izgubiti. Tako je reagirao i moj prijatelj Stjepan Mraz misleći kako polemizira Hrvojem koji je samo naveo citate ustaškog logornika Mije Udbinca. No i „Štef“ je učinio dobru stvar što je objavio principe koje zastupa Miškina u svojoj brošuri „Zašto hrvatski seljak nije komunist?“. Oni su: 1) privatno vlasništvo; 2) obitelj; 3) svoje „ja“, 4) narodnost; 5) vjera u Boga. To su stajališta koja je Miškina uvijek zastupao, dok su oko njega pojedine zagrižene interesne grupe i pojedinci (ultralijevi i ultradesni) vodili polemike, lijepili mu razne etikete, a takve sam imao prilike slušati i osobno.

¹ Rad se većinom bazira na osobnim autorovim saznanjima i brojnim razgovorima obzirom da je autor unuk Mihovila Pavleka Miškine.

Miškina je najviše vjerovao i cijenio nauk braće Radić, ali je uporno odražavao svoje JA. Po svom svjetonazoru i izražajima bio je antimilitarist, mirotvorac i naglašavao je kako je borac za pravicu, za društvo u kojem će se cijeni rad i poštenje (kako bi on tek danas reagirao...?).

Veliku uzbunu i gnjev na Miškinu je javno iznio radićevac (kasnije ustaša) Ivan Kraljić koji mu je jednom zgodom prišio etikete komunista, antiklerikalca, nevjernika... Oni ustaše koji Miškinu nisu mogli smisliti, te su etikete često isticali. Nema uporišta za ono što je „Štef“ naveo o Miškininim simpatijama s ustašama na samom početku šestosiječanjske diktature, ali bi mogao slutiti odakle se takva percepcija stvorila, što je uzbudilo i tvrdolinijaše desničare i komuniste. Zato sam se odlučio na naslov „Razapeti Miškina“, što ga prati dugo i nakon njegove smrti.

2. Miškina i ustaše

Miškina je smetao i militantnim članovima HSS-a. Tražio je socijalnu pravdu pa su to „nepismenjakovici“ protumačili kao komunizam. Naprotiv, kad danas njegove principe usporedite s načelima europskih demokršćanskih partija, onda se tu otkriva velika podudarnost. HSS je gajio demokršćanska načela, a tu se Radići i Miškina razlikuju od Ante Starčevića koji doduše snažno poziva na domoljublje, ali mu zamjeraju da ga narod teško razumije jer se treba boriti i za prosvjećivanje, za socijalnu pravdu, a ne samo za promjenu gospodara.

Starčevića spominjem jer je on bio zastupljen u Miškininoj bogatoj biblioteci (pored Radića, svjetskih klasika, povjesničara i publicista). Međutim, Miškinu su napadali tzv. frankovci koji se izašli iz okvira prvobitne kon-

cepcije Starčevićeve stranke prava, a utjecajni pravaš Josip Frank je osnovao „Čistu stranku prava“. Dok Starčević govori o odcjepljenju Hrvatske od Austrije i Mađarske, pa makar ušli i u savez sa Srbima (koje doduše ne simpatizira, ali navodi kako ljudske probleme - glad, osjetljivost na studen trpe isto kao i Hrvati...), Frank traži okrilje u Austriji, a izričito je protiv jugoslavenstva, Srba i Mađara.²

Istina je da se Miškina nije mirio ni sa Aleksandrovom diktaturom i kao antimilitarist se solidarizirao s momcima koji su bježali od vojske, ali nikad u kući nitko nije čuo da se solidarizirao s „frankovcima“ i ustašama. Bio je mirotvorac i idealist pa ne stoji tvrdnja da je narod pripremao na borbu. Stric Slavko mi je pričao (najmlađi Miškinin sin) kako je s ocem 1939. godine, na poziv Kolarčevog univerziteta, boravio i u Beogradu gdje je Miškina održao zapaženo predavanje i naglasio Starčevićevu misao na drugi način - Hrvate i Srbe muče iste muke, vlasnici kapitala i žandari... Ali naglasio je i da Hrvati loše prolaze u zajedničkoj državi jer su Srbi kod nas poslali svoje najgore ljude i „dvadeset godina se s nama radilo najgore“.

Ustaše su Miškinu optuživale da „navija“ za Rusiju, pa je li to točno? Postoje dva navoda na koja bih se moglo referirati ako nisu proizvoljni. Prvo je literarni zapis književnika Adamiča³ iz 1934. godine, a drugo zapis s posljednjeg Miškininog hapšenja u kojem se navodi kako Rusiju naziva majkom... Na početku je Miškina bio pod utjecajem Stipice Radića koji je imao notu panslavizma i s optimizmom je 1924. godine u Moskvi potpisao pristup HRSS-u, seljačkoj internacionali koja se deklarirala i kao protivnik ratova. No kasnije Miškina nije krio svoje veliko razočaranje zbog Staljinovih progona i diktature, kao i birokracije koja je narušila sve principe pravednog društva. To sam čuo iz ustiju članova porodice i zbog toga sam siguran kako zapisnik s hapšenja nije autentična Miškinina izjava.

2 Iako je Josip Frank umro 1911. godine njegovo su ime preuzeli ekstremisti, tzv. frankovci, od kojih vuče korijene i ustaški pokret.

3 The Native's Nature, London, 1934., gdje L. Adamič, Slovenac koji dolazi iz Amerike u stari kraj i opisuje prilike za vrijeme Aleksandrove diktature. Miškinino ime nije navedeno da ne bi došao u nepriklju s rigidnim režimom.

Ustaše Miškini nadijevaju da je antiklerikalac (znadete li da je Starčević bio izraziti antiklerikalac, koji je rogoborio protiv svećenstva jer nastupaju u zaštitu K&K režima?), no on se nije (zbog svađe sa seoskim župnikom koji je tlačio puk), kao ni Radići i Maček, mirio s idejom da svećenstvo samo pasivno zagovara kako će se patnje na ovom svijetu nagraditi u raj. Miškina je nastupao kao prosvjetni radnik, a na njegovo opredjeljenje djelovao je Stipica Radić koji je prosvjećivanje i opismenjivanje hrvatskog seljaka stavio na visoku ljestvicu svoje misije.⁵ I Miškinina misija bila je opismenjivanje i prosvjećivanje seljaka, buđenje njegove svijesti. Prigovarao je kako se gospoda i crkva slabo o tome brinu.

Nikad nisam čuo da bi Miškina slao ljude u Janka-pusztu i pripremao ih za borbu - to nije spojivo s njegovim svjetonazorom. U Janka-pusztu su bila i dvojica Đelekovčana, od kojih je jedan bio i Stjepan Petak,⁶ ali Miškina sigurno nije podržao militantne vježbe u toj pustari. No, siguran sam da je davao podršku mladićima koji nisu išli u vojsku (i sam je od žandara dobio udarac kundakom u bradu), što je bilo u skladu s njegovom antimilitarističkim, a konačno i humanističkim opredjeljenjima, i tu Hrvoje ima pravo. Miškina se u austrougarskoj vojsci ponašao kao Švejk (osobno mi je najdublja Švejkova misao kad više protivnicima: „*Nepucajte! Zar ne vidite da su ovdje ljudi?!*“), a kasnije je u svojim novelama izrazito antimilitaristički jer rat smatra apsurdnim, kao i odnose starješina prema vojnicima.

Kad je došao rat i kad se uspostavila NDH, ustaše su odmah dale proglas da se Miškinu uhapsi, ali to su utjecajni krugovi u Zagrebu spriječili. Ipak bi ga kasnije povremeno hapsili zajedno s drugim istaknutim prvacima HSS-a (Franjo i Tomina Gaži, Čiković, Prvčić) pa pu-

4 U „Seljačkoj pjesmi“ navodi s gorčinom: „*Neka nam djeca gladaju, zebru, / al' mi ćemo - uživat u nebu...!*“.

5 Stipica je za vrijeme boravka u Češkoj upoznao i oženio studenticu Mariju Dvořák koja je došla iz opismenjene Češke, a u Hrvatskoj je zatekla veliku nepismenost. I sama je poticala Stipicu da se posveti tom zadatku koji je nužan za razvoj civilizacije.

6 Stjepan Petak je za vrijeme rata partizanski „ambasador“ u Đelekovcu, a kasnije je bio i narodni zastupnik.

štali. Ustaše su nam često dolazile u kuću i godinu dana lomile Miškinu. Cilj im je bio pridobiti ga u Sabor što je Miškina odbijao i izrazito naglašavao kako ne priznaje rasni zakon. Zato je 5. svibnja i odveden, tobože „Paveliću na razgovor“, ali se više nije vratio.

Dugo se nije znalo gdje je završio pa je moj otac „Štefina“ (najstariji Miškinin sin) Paveliću pisao pismo da se Miškinu oslobodi jer se radi o borcu za prava hrvatskog seljačkog puka i istaknutom hrvatskom književniku. Domaći ustaše su pak tvrdili kako je Miškina na sigurnom, kako on treba hrvatskom narodu... No sve je postalo jasno kad se koprivnička delegacija (u kojoj su bili istaknuti HSS-ovci i Miškini prijatelji), predvođena od domaćeg ustaše Betlehema, koji je Miškinu jako cijenio, vratila iz Zagreba gdje ih je primio Pavelić. Naglasio im je kako je od svojih prijatelja (među njima i Kraljića) čuo - dok je Miškina na slobodi, Podravci se slabo odazivaju ustaškom pokretu. Zato se Miškinu privremeno smjestilo u popravni logor...

Nedugo iza toga došla je i službena obavijest da je Miškina u Jasenovcu. Da je tamo pristao na suradnju, bili bi ga oslobodili. Moj otac pisao je molbu da ga oslobode, ali u odgovoru je stajalo kako nema nikakvih valjanih razloga za puštanje...

Tome bih dodao još jednu tragičnu priču. Kod nas je često zalazio seljanin Mirko Virius, a Miškina je otkrio njegov slikarski talent. Odveo ga je svojim prijateljima Generaliću i Mrazu u Hlebine i gle - Virus je pro slikao u 47. godini! U kratkoj slikarskoj karijeri ostavio je zavidan opus. Vjerujem da je bio inspiriran Miškinim socijalnim temama jer mu slike vrve socijalnim sadržajima. Što je pak taj čovjek skrivio ustašama koji su ga odveli u Zemunski logor i pogubili 1943. godine?! Naravno da ni on nije pristao na suradnju i u tome se krije razlog.⁷

7 Kao ni Miškinin, ne zna se ni grob Mirka Viriusa što je to inspiriralo Generalića za sliku *Smrt Viriusa* (1959.).

3. Kako je došlo do brošure „Zašto hrvatski seljak nije komunist?“

HSS-ovac Juraj Krnjević koji je kao izraziti protivnik Beogradskog režima morao emigrirati, upozoravao je Miškinu da se svojim socijalnim opservacijama približio komunistima i prijetio mu izbacivanjem iz HSS-a. Miškina ga nije baš cijenio pa je i dalje je išao „za svojom zvijezdom“ (to je i naslov njegove prve zbirke novela koja je izazvala čuđenje i iznenađenje). No vrag je odnio šalu kad je najmlađi sin Slavko, koji je ispred HSS-a bio zadužen za suradnju i vezu s drugim strankama i političkim opcijama, oženio mladu skojevku Paulu.⁸ Krnjević je tada Miškini stavio „nož pod grlo“ i javno zatražio da se odrekne komunizma. Uto je Miškina dao u tisak brošuru o seljacima i komunistima gdje je opet ostao pri svom „ja“. Primjerice, govori kako komunisti rogobore protiv vjere jer „je to opijum za narod“. Isto tako, ekstremni klerikalci govore kako oni koji ne idu u crkvu nisu vjernici. Miškina tad progovara o vjeri koja je duboko u intimi čovjeka i s kojom se ne smije manipulirati.⁹

Brošura je prožeta evolucijom i tu se Miškina razlikuje od revolucionara (pa čak i Radića, koji je mislio - ako nema druge...). Miškina je bio jako načitan, mnogo više nego prosječni intelektualac, pa je stekao negativno stajalište prema revolucionarnim idejama za što je imao

8 Slavko (Večeslav) i Paula bili su profesori na Poljoprivrednom fakultetu, imaju svoju ulicu u Zagrebu i stazu na fakultetu. Godine 1971. javno su se solidarizirali sa studentima, a posebno s Budišom i Čičkom pa su ih htjeli izbaciti iz fakulteta. Paulu su samo izbacili iz Partije. Ja sam strinu zafrkavao da ona ni nije bila komunist... Dobio sam mudar odgovor. Referirala se na jednu englesku publikaciju gdje su Churchilla pred sastanak s Titom u Bariju 1944. godine upozoravali da dolazi komunist. Churchill je duhovito odgovorio: „Ako je čovjek mlad, a nije komunist, onda nije mlad. Ako je star, a nije konzervativac, nije sazrio“. Tako je o sebi mislila i strina i rekla: „Da sam bila mlada u vrijeme Starčevića, bila bih „stekliš“ (tako su zvali njegove buntovnike), da sam mlada kao Budiša, bila bih s njim, a ja sam se kao mlada zanjela komunizmom misleći na pravdu, ali sad kao zrela osoba, jako sam se razočarala“.

9 Miškinine misli o vjeri sukladne su sa suvremenim propovijedima: „Tamo gdje prestaje sila materije, dolazi sila duha“. U vjeri Miškina nalazi pun smisao svog opredjeljenja: „...kako ne bi bio čovjek čovjeku vuk, već čovjek“.

jako uporište u prirodi. S njom je dnevno živio, proživljavao ju jer je ona umnogome određivala sudbinu poljodjelca.¹⁰ Zato ga ni knjige same po sebi nisu mogle pokolebati jer nije mehanički prihvaćao načela koja nisu u skladu s prirodom. U tome mu je najveća snaga. U literarnim radovima, ljepote oko sebe protkao je s mukom - često lijepu prirodu postavlja u socijalni kontrast s okusom gorčine.¹¹ Odnos seljaka prema prirodi, prema kući i porodici postavlja evolucijski - seljak sije i gleda kako plodovi klijaju, rastu, gradi kuću, stvara porodicu, dom, a revolucija sve to uništava. Naravno da su se komunisti na to okomili jer je osnova za preokret društva revolucija za koju Miškina navodi kako razara - „*jede svoju djecu...*“, kao i ratovi, uostalom.

Narodnost za koju se Miškina zalaže, bila je također trn u oku rigidnim komunistima jer tvrde kako se time potpiruje nacionalizam, a Miškina smatra kako se povijesnom tradicijom gradi identitet naroda. Na meti je bio i Miškinin „ja“ u kojem zagovara razmišljanje svojom glavom, a ne pasivno slušanja i pokoravanje. Malo je konzervativniji u pogledu porodice i braka te zastupa tradicionalna načela o izboru bračnog druga. Čudno kako i taj dio nije napadan jer Engels u *Porijeklu porodice, privatnog vlasništva i države* govori i o drugim odnosima i zalaže se veću slobodu (što vjerojatno Miškinini komunistički kritičari nisu čitali).

Uz izdanje te knjižice vezana je zanimljiva anegdota. Otac mi je pričao kako je Miškina imao već pripremljen rukopis koji je odnio uredniku na ocjenu. Nakon kraćeg vremena

10 Jeste li razmišljali zašto se kod hlebinskih slikara toliko prostor daje nebu? Seljak, kad se probudi, uvijek najprije pogleda u nebo jer od toga mu zavisi radni dan, a često i sudbina ljetine. I Miškina je mnogo vremena provodio na polju, a kad se odmarao ili je zastao za plugom, uvijek je radio bilješke, a onda pisao duboko u noć pod svijetlom, ponekad i u staji.

11 Opisi prirode su mu zaista fenomenalni, a kad se to čita - to se i doživi, stvara se pred očima prava slika... Primjerice u *Trakavici* opisuje polje: „*Sunce se diže, vjetar mu polazi u susret. Ptice polijeću, klasovi žita talasaju poljem i ljube kao vrhovi morskih pjena. Ponekad počinju igre s jedne, ponekad s druge strane, ganjaju se, sukobljavaju do u nevidljivu daljinu. Lijepi su to časovi za besposlenog promatrača, ali teški za svakog težaka, dugi i vrući, puni posla.*“ Kad sam to pokazao pokojnom Krsti Papiću, uzviknuo je - pa to je film!

brošurica se pojavila u tiskanom izdanju. Miškina se jako ljutio, a urednik mu je rekao da mu se jako sviđala pa se bojao da se u dotjerivanju teksta ne izgubi direktnost izričaja. Moj brat i ja smo početkom 1909-ih u Matici hrvatskoj potaknuli izdavanje reprinta (original je tiskan u „korienskom“ pravopisu što je za to doba, 1938. godine, već bila „rijetkost“...), a kad sam urednici izdanja Matice Mariji Mikuljan to ispričao, dobio sam zanimljiv komentar. Marija kaže kako se urednički talent zasniva baš na tome da se ocijeni autorsko djelo i sam autor. Urednik je procijenio vrijednost rukopisa kojeg je tako „ukrao“ ne dajući da se ispravljaju i dotjeruju. I sâm mislim kako je to najbolje Miškinino publicističko djelo.

4. Miškina i partizani

Kako je Miškina stalno bio pod ustaškom paskom i prijetnjama, k nama je u ime partizana navratio *Varaždinec* Gabrijel Santo s prijedlogom da se Miškina priključi partizanima u Kalnički odred. To se nekako naslutilo pa je seoski ustaša Pavlič porodicu pretvorio u taocu, prijetio da će nas sve potući ako Miškina stupi u vezu s partizanima. Kasnije je došao i drugi *Varaždinec*, Ivić s prijedlogom da se cijela porodica prebaci na Kalnik. To je bila nemoguća misija jer je Miškina tada imao šestoro žive djece, a tu su još bile snahe, unuci, pa i njegovi otac i majka. Tada se Miškina pomirio sa smrću - vidjelo se da su ga slamali i obolijevao je.

Krajem travnja 1942. godine navratio je k nama Stjepan Petak, konspirativna đelekovečka partizanska veza, koji je bio dobro informiran o tome što se događa u ustaškom taboru. Došao je Miškinu upozoriti kako mu se sprema hapšenje i neka pobjegne. Opet Miškina: „*A familija?*“ Dana 5. svibnja 1942. godine negdje oko tri ujutro pred kućom je stala crna limuzina. Došao je mladi ustaša Gračan, koji je često svraćao k nama, obožavao je Miškinu i nagovarao ga da prijede u Sabor. Moj otac ga je odmah prepoznao kroz „šarapolke“ i o tome nam je pričao: „*Rekel sam japeku da je došiel Gračan i da pak nekaj hoće.*“ Iako je poruka bila da se ide na razgovor Paveliću, mom ocu se otelo: „*Japek, nejdite nikam. To ne bu dobro!*“

Zbog Miškinine popularnosti dugo se ta-

jila njegova smrt.¹² Kad je puklo kako je Miškina ubijen, šef kotarskog HSS-a Franjo Gaži dao je inicijativu da se ide u partizane „...jer nas budu sve zatukli kao i Miškinu“.

Valja znati da je početkom rata u HSS-u zavladao raskol i nastale su tri struje. Jedni su prešli ustašama, drugi koji su se više držali uz Mačeka zatočenog u kućnom pritvoru u Kupincu (kasnije u Zagrebu), čekali su „kaj se bu dogodilo“ i nek' rat riješe velike sile koje su ga i započele. Treća struja se priključila partizanima, a od poznatijih podravskih HSS-ovaca tu su bili Franjo i Tomina Gaži, Tomo Čiković i Stjepan Prvčić, sve bliski Miškinini suradnici. Zanimljivo je da su svi dobili visoke funkcije u ZAVNOH-u, a kasnije i u vladi. Čiković je poslije rata bio načelnik Koprivnice pa ministar poljoprivrede, a Franjo Gaži je ostao u vladi Hrvatske do 1953. godine.

U rat su krenuli i Miškinini sinovi, kćer Dragica i snaha Paula. Dragica je poginula u nesmotrenom jurišu u želji da osveti oca i otešla se svom šefu Miki Špiljku, koji ju je htio sačuvati (moj razgovor sa Špiljkom). Kad je rat završio, Franjo Gaži je poslao poruku Miškininim sinovima neka ostanu u Zagrebu i neka prihvate političke i vladine dužnosti kao članovi HSS-a. Tada su „dečki“ napravili zanimljivu demonstraciju. Položili su „šmajseru“ u Franjinom uredu na stol s riječima: „*Franjo, mi smo se za našu Hrvatsku izborili i sad nas pusti da idemo svojim poslom i da se vratimo porodici*“. Ovo „za svoju Hrvatsku“ je vrlo karakteristično za Miškinine nazore. Miškina je u svojim s rodoljubnim pjesmama uvijek govorio samo o Hrvatskoj: „Hrvatska moja majčice draga“, „...vila Hrvatica naša mila“, „Oče naš“ gdje molitvu zaključuje: „...neka živi rod Hrvata - i on nosi božji znamen, izbavi ga od zla, Amen!“.

Iako je u partizanima, kao i nakon rata, Miškina dobio priznanje - mnoge ulice u hrvatskim gradovima nosile su njegovo ime, izlazile su njegove knjige, kao i sabrana djela, bilo je nekih nepismenih (primitivnih) koji su stalno rovarili suprotno. Primjerice, moj otac nije mogao dobiti priznanje za duljinu sudjelovanja u NOB-u. Lokalna partijska aktivistica K. Šoštaric dugo je to sprečavala jer je bio istaknu-

ti predstavnik HSS-a, a meni je govorila kako je zajedno sa svojim prijateljem Maltarićem širio Miškinine ideje protiv komunizma. To je trajalo čak do početka 1980-ih, kad nas je posjetio Ante Dobrila, komandant grada 1943. godine kad su Koprivnicu držali partizani. Tada mu se otac požalio kako ga (mal) tretiraju i napomenuo - kad je moj stariji brat Branko posjetio Z. Brkića, istaknutog partijskog funkcionara, požalio mu se na taj tretman, a ovaj je već bio informiran sa suprotne strane i izašao sa zaprepašujućom idejom - da su Miškinu mogli ubiti i partizani.¹³ Dobrila se na to nasmijao i rekao kako je uvijek bilo budala, ali to nema veze sa stvarnošću, ni sa službenom politikom jer je Miškina ostao cijenjen u redovima NOB-a te da je HSS bio značajni dio NOB-a, ZAVNOH-a. Razgovarali smo o tome kako je Bakarić prilikom formiranja prve vlade u Hrvatskoj (mandat mu je dao V. Nazor) predložio čak 5 HSS-ovaca, a samo 4 člana KPH. Dobrila je prekinuo tu igru s mojim ocem i izriječkom rekao: „*Štefina, pa ja sam tebe zadužio za kulturu u oslobođenoj Koprivnici zato što si bio Miškinin sin i tvoje riječi su imale težinu. A ove gluposti igrarije s tobom i Miškinom su zaista neumjesne i sramotne*“. I bile su - čak je neka „nevidljiva ruka“ spriječila da nova škola dobije Miškinino ime, već po Dragici, njegovoj kćerki. Kasnije je to ispravljeno.

Prilika je i da malo više objasnim tu „nevidljivu ruku“ s kojom smo dolazili u sukob Pajo Kanižaj, moj brat i ja. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Koprivnici su sve funkcije zaposjeli ultralijevi, a čini mi se kako je to bila i obrana agresivno stečeni pozicija. Tako su oni zapravo bili vinovnici zabrane da se novosagrađene škole u Đelekovcu već u početku nazove po Miškini, kao što je prvotno bilo inicirano. Zamislite - uskratiti hrvatskom književniku, koji je objavio 380 naslova u svom bogatom stvaralačkom radu! Ma što su ti ljudi bili kadra učiniti i time unazaditi civilizaciju ovog kraja - čak su branili članovima partije da posjećuju ili odaju priznanje Ivanu Generaliću, a što je razbijeno, vjerovali ili ne - posjetima visokih funkcionara iz Beograda. Primje-

12 Prema istraživanjima koje su proveli Kulundić i stric Slavko, Miškina je ubijen na ciglani u Jasenovcu 22. lipnja 1945. godine, u „tišini“, zatučen batom.

13 To se podudara s onim što nam je svojevremeno prenio stric Slavko - kako je u jednom sukobu s Brkićem došlo i do povišenog tona, a ovaj mu je rekao: „*Budi sretan što su Miškinu ubili ustaše, inače bi ga ubili partizani...*“

rice, jednom je visoki beogradski funkcionar Krste Crvenkovski otišao direktno u Hlebine, bez najave lokalnim „šerifima“. Tu moram dodati još jedan znakovit događaj. Kad je pred školom u Đelekovcu ipak otkrivena Miškinina bista (S. Sikirica), predsjednik općine i komiteta ranije su se povukli. To Paji nije promaklo i nije im ostao dužan pa je zbog toga i zato što je „previše“ pisao o Genaraliću, stalno imao neprilike. Čak su mu podvaljivali da je „ustaša“, a Pajo je 1967. godine u svojoj pjesmi „Onem kaj so krivi za Miškininovu smrt“ zapisao:

*Kaj bute znali
vušlivci kervavi
Miškina je živ,
A vi ste pali!*

Bilo je i u recentnoj povijesti čudnih nepismenjakovića. Meni su utjecajni novi političari stavljali na nos - što su Miškini trebali „crveni makovi“. Ja sam se zgražao: „*Pa je l' znate zašto su crveni? Ne znate jer ih niste čitali, a to je korov...*“ Ili kad je nastupila nova vlast, u Zagrebu je ukinuta jedna od ulica M. P. Miškine i vraćeno ime Sv. Duh. Moj brat i ja smo tada došli kod Ivica Gažija u Sabor da čujemo zašto sad to. Ivica je nazvao općinskog pročelnika za kulturu, a ovaj mu je rekao kako je taj Miškina bio neki narodni heroj. Ivica, koji je uvijek djelovao smireno, pocrvenio je i tresnuo mu: „*Budalo, to nije bio narodni heroj, već hrvatski književnik!*“. Ali tablice su već bile postavljene. Pa i moja ulica u Koprivnici je nosila ime istaknutog HSS-ovca Stjepana Prvčića, a od 1991. godine nosi ime Hercegovačka. Miškina je imao pravo - revolucija nije evolucija. Mislio je kako se stvari mogu riješiti prosvjećivanjem...

5. Rezime

Miškina je imao svoje jako „ja“ koje nije odgovaralo ni „lijevima“ ni „desnima“ i zato su ga znali razapinjati. Kad se analiziraju i stave u povijesni kontekst njegovi sukobi s „lijevima“ i „desnima“, onda se zapravo radi o ultrašima. Zato je i tragično završio. Ali ono što je on zaista bio, ne može mu se osporiti - humanist, pacifist, zapaženi hrvatski književnik koji je aktivno radio na prosvjećivanju hrvat-

skog naroda. U tom kontekstu treba i shvatiti njegovu borbu za pravicu, za pravdu, za poštenje, a to su neke moralne vrijednosti koje nam i danas itekako manjkaju! Ono što je najvrednije kod Miškine su njegova literarna djela. Više puta ih listam i uvijek me impresioniraju i inspiriraju. Miškinin se život najkraće može sažeti u zadnje stihove njegove posljednje pjesme kad je već bio jako shrvan:

*Žohkega pehara ponopot pil
A pesnik i puntar on je bil.*